

УДК 378.091.21:39

ОЛЬГА ТКАЧЕНКО

Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький

ЕТНОПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ВИХОВАТЕЛЯ

У статті обґрунтовано потребу вирішення етнопедагогічного аспекту професійної майстерності фахівця в галузі освіти; визначено сфери перетину етнопедагогічної компетентності з різними елементами педагогічної майстерності; продемонстровано можливості врахування етнопедагогічного аспекту професійної майстерності педагога в процесі формування у майбутнього вчителя-вихователя педагогічної майстерності як особистісного професійного утворення.

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, професійна компетентність педагога, етнопедагогічна компетентність, етнопедагогічний аспект професійної майстерності вчителя-вихователя.*

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Переорієнтація ролі педагогічних працівників з трансляційної на культуротворчу, потреба у створенні діяльнійно орієнтованої системи професійної підготовки фахівців цього профілю, зумовлені сучасними тенденціями модернізації системи освіти України, актуалізують проблему удосконалення педагогічної майстерності майбутніх учителів, вихователів через формування їхньої етнопедагогічної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Різні аспекти проблеми визначення сутності та формування в майбутніх учителів, вихователів педагогічної майстерності досліджувались Н. П. Волковою, Н. В. Гузій, І. А. Зязюном, В. А. Семиченко,

Н. М. Тарасевич, В. М. Чайкою. Здобутки етнопедагогіки як науки аналізували у своїх працях Г. Н. Волков, В. І. Кононенко, В. Г. Кузь, Н. В. Лисенко, В. А. Мосіяшенко, Є. Н. Приступа, М. Г. Стельмахович, О. В. Сухомлинська, Є. І. Сявавко, Т. П. Усатенко, Г. Г. Філіпчук, М. А. Хайруддінов. Питання трактування поняття, різних видів професійно-педагогічної компетентності, особливостей організації процесу формування цього особистісного утворення висвітлювались у працях О. Б. Бігич, І. О. Зимньої, І. А. Зязюна, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, В. В. Радула, С. А. Ракова, В. О. Сластьоніна, Л. Л. Хоружої та інших науковців. Питання визначення сутності педагогічної майстерності вчителя-вихователя у контексті її взаємозв'язку з етнопедагогічною компетентністю фахівця у галузі освіти не знайшли належного висвітлення в науковій літературі, що й зумовило мету і завдання даної статті.

Мета статті: характеристика етнопедагогічного аспекту професійної майстерності вчителя-вихователя та специфіка його врахування у процесі формування педагогічної майстерності в майбутніх фахівців у галузі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до результатів досліджень І. А. Зязюна, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривоноса, О. Г. Мирошник, В. А. Семиченко, Н. М. Тарасевич, педагогічну майстерність ми розглядаємо як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності педагога на рефлексивній основі [4, с. 30]. Підвалиною професійної майстерності виступає професійна компетентність, яку Н. В. Гузій відносить до когнітивної складової педагогічного професіоналізму [2, с. 181]. На думку названих науковців, саме професійна компетентність у структурі педагогічної майстерності й педагогічного професіоналізму «забезпечує цілісність системи, що самоорганізовується» [4, с. 30].

Педагогічну компетентність варто розглядати як єдність різних її видів. Зважаючи на залежність педагогічної компетентності від професійної культури педагога, у визначенні педагогічної компетентності ми керуємось ідеєю її взаємозв'язку з різними сферами культури. Багатогранність наукового педагогічного знання, що проєктується на професійну компетентність педагога, визначають багатоаспектність педагогічної компетентності та педагогічної майстерності в цілому.

Соціально-економічні зміни в суспільстві, тенденції гуманітарної конверсії загострили потребу в діяльності педагога, спроможного осмислити закономірності соціалізації особистості з огляду на традиції та трансформацію соціокультурного простору, організувати на цій основі культуровідповідне освітнє середовище, усі компоненти якого наповнені людським сенсом, допомогти дитині та молодій людині самореалізуватися, виявити власний творчий потенціал у всіх сферах життєдіяльності. Інтеграція української системи вищої професійної освіти до світового освітнього простору, потреба в розв'язанні глобальних проблем входження людини в соціальний світ, що пов'язані з тенденціями до етнічного відродження, інтенсифікації міжетнічних контактів, адаптації людини в багатонаціональному світі, зумовлюють необхідність підготовки компетентного фахівця в галузі освіти, що є носієм своєї національної культури та спроможний урахувувати у професійній діяльності педагогічні надбання різних народів. У цьому контексті актуальним виявляється етнопедагогічний аспект педагогічної майстерності вчителя-вихователя, який знаходить відображення у такому різновиді професійної компетентності педагога, як етнопедагогічна компетентність.

Етнопедагогічну компетентність фахівця в галузі освіти в дослідженні трактовано як різновид професійної компетентності педагога, особистісне утворення, що виявляє засвоєння фахівцем досвіду пізнавальної діяльності в галузі етнопедагогіки, емоційно-ціннісних відношень щодо нього, досвіду творчої діяльності в оперуванні етнопедагогічною інформацією, певного досвіду розв'язання педагогічних проблем, пов'язаних із застосуванням на теоретичному та практичному рівнях надбань етнопедагогічної культури. Цей вид професійно-педагогічної компетентності являє собою взаємодію мотиваційно-ціннісного, когнітивного, операційно-технологічного й індивідуально-особистісного компонентів. У визначенні етнопедагогічної

компетентності вчителя ми дотримуємось позиції Г. Н. Волкова про вивчення в межах етнопедагогіки педагогічних культур різних народів [1, с. 8], що набуває особливої цінності у становленні педагогічної майстерності фахівця.

У процесі оволодіння етнопедагогічною компетентністю майбутній фахівець у галузі освіти знайомиться з різними педагогічними культурами, виховними системами народів світу, які різняться виховними ідеалами, низкою принципів навчання і виховання, формами, засобами, методами та прийомами педагогічного впливу, поглядами на особистість вихователя, учителя, співвідношенням прогресивних та пережиткових ідей і явищ з позиції сучасної офіційної педагогіки. Для грамотного опрацювання етнопедагогічної інформації важливо підходити до неї з позицій історичного аналізу, з урахуванням здобутків етнопсихології, етногеографії, релігієзнавства, мистецтвознавства. Такі особливості пізнавального процесу стимулюють розвиток педагогічного мислення, підвищують рівень усвідомлення педагогічних категорій, конкретних закономірностей і принципів, вагомості певних чинників для ефективності організації педагогічного процесу, що сприяє удосконаленню загальної педагогічної компетентності.

Традиційно народна педагогіка виступає цінним джерелом формування людяної особи. Не випадково Г. Н. Волков, В. С. Кукушин називають етнопедагогіку (розділ педагогіки, який вивчає народну педагогіку) «наукою любові» – любові до людини, незалежно від її зовнішності, поведінки, етнічної приналежності [3, с. 9]. Саме «спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків», які культивуються у більшості народів світу, становлять важливий елемент педагогічної майстерності, що називається гуманістичною спрямованістю діяльності педагога [4, с. 30-31]. Удосконалення цього елемента педагогічної майстерності відбувається під час вивчення етнопедагогіки й через усвідомлення значення обраної професії для повноцінного розвитку дитини, формування в майбутніх фахівців певної професійної позиції, готовності до самовдосконалення, організації професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури.

Учитель-вихователь зі сформованою етнопедагогічною компетентністю на основі аналізу багатовікового народного педагогічного досвіду, осмислення явищ у сфері освіти, виявлення традиційності і ступеня новизни конкретних педагогічних систем та їх елементів здатен реалізувати вимоги певних принципів в умовах діалогічного педагогічного спілкування, запропонувати власні інновації та втілити їх у життя з урахуванням етнічної належності певного контингенту школярів, вихованців, стереотипів виховних впливів їхніх батьків, творчо застосувати етнопедагогічний матеріал (народні задачі, жарти, примовки, прислів'я, ігри, пісні, твори декоративно-ужиткового мистецтва тощо) під час різних форм навчання і виховання.

Аналіз народних поглядів на вчителя-вихователя, його майстерність націлять на виокремлення особистісних якостей, які вважались цінними для вихователя, наставника в багатьох країнах світу (наприклад, відповідальності, доброзичливості, толерантності, спостережливості, національної самосвідомості), розуміння важливості підвищення власної ерудиції, сприятимуть націленості майбутніх фахівців на розвиток певних груп педагогічних здібностей, удосконалення умінь педагогічної техніки (володіння своєю мімікою, пантомімікою, голосом, емоціями, здатність впливати на групу людей з метою стимулювання їхньої діяльності, організації різних форм виховної роботи тощо).

Формування етнопедагогічної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення курсу педагогічної майстерності, як засвідчили результати експериментального вивчення проблеми, може відбуватись під час опанування його основних тем («Педагогічна майстерність та її елементи», «Педагогічна техніка учителя», «Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці», «Майстерність педагогічного спілкування», «Майстерність організації педагогічної взаємодії у

навчанні й вихованні») через застосування на лекційних, практичних заняттях, у самопідготовці студентів матеріалів, цінних з позицій етнопедагогіки.

Етнопедагогічний матеріал з орієнтацією на підготовку майбутніх фахівців до організації, наприклад, естетичного виховання школярів покликаний сприяти ефективному впливу на свідомість та чуттєву сферу студентів для формування у них певної професійної позиції, готовності до організації професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури, важливих якостей особистості, розвитку професійного мислення; уточненню вимог до педагога, вихователя в різних культурах, усвідомленню значення своєї професійної діяльності для повноцінного естетичного розвитку дитини; актуалізації етнокультурних знань студентів, підвищенню рівня ерудиції, розширенню кола знань студентів щодо традицій естетичного виховання дітей у різних народів; формуванню педагогічної техніки, умінь творчо застосовувати етнопедагогічний матеріал у процесі спілкування з учнями в навчально-виховному процесі.

На лекційних, практичних заняттях та у самостійній роботі з вивчення основ педагогічної майстерності етнопедагогічний матеріал трапляється у прикладах до теоретичних положень, педагогічних задачах, текстах до завдань, застосовується на етапах мікровикладання та у вправах під час відпрацювання важливих для педагога умінь і навичок. Наведено деякі приклади, що відповідають певним темам курсу.

Тема «Педагогічна майстерність та її елементи»: відбувається обговорення відомих форм вияву любові до дітей у різних народів; на практичних заняттях з'ясовується гуманність чи антигуманність низки народних прийомів покарання дітей; розкриваються особистісні якості, які вважались важливими для вихователя в багатьох країнах світу.

Тема «Педагогічна техніка вчителя»: доводиться важливість привітності, цінність усмішки у педагогічному спілкуванні через опис та обговорення відомих етнічних стереотипів поведінки; наводяться приклади відомих у різних народів прийомів володіння собою; обговорюються традиційні пристойні та непристойні пози тощо.

Тема «Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці»: різнобічно демонструється естетична цінність мовлення; обговорюються відомі манери спілкування, виявляються причини закріплення в деяких країнах Азії традиції говорити, не збільшуючи сили звучання голосу та не виявляючи негативних емоцій; вдосконалюється дикція студентів у процесі промовляння народних скоромовок; відпрацьовується виразність мовлення через промовляння закличок, читання та постановку українських народних казок, виконання вправи «Озвучування картини» з опорою й на українські народні приклади звуконаслідування; студентами готуються розповіді про виховання козачат у Січі, дитячі свята в Японії, дитячі народні ігри та іграшки, танці народів світу тощо.

Тема «Майстерність педагогічного спілкування»: акцентується увага на важливості звертання до вихованця по імені (пропонуються варіанти іменування дітей у різних народів /особлива увага приділяється народам, які живуть в Україні/, підводяться висновки щодо функцій імені); у контексті тактовності педагога згадуються народні правила етикету, виявляється їх сутність та витоки (наприклад, вияв гостинності в українців, у кавказьких та східних народів; приклади шанування батьків, старших за віком людей у народів Азії); відпрацьовуються уміння доводити думку щодо особливостей організації різних складових виховання школярів із застосуванням запропонованих прикладів етнопедагогічного змісту; організовується ділова гра з обговоренням естетичної цінності народної іграшки тощо.

Тема «Майстерність організації педагогічної взаємодії у навчанні й вихованні»: пропонуються тексти про народне бачення естетичного в природі, людині, мистецтві, твори народного мистецтва, які слід доречно застосувати на уроці, виховній бесіді; удосконалюються уміння майбутніх педагогів стимулювати активність дітей на уроці за допомогою творів малих фольклорних жанрів; відпрацьовуються прийоми завершення уроку чи етичної бесіди, серед яких – ілюстративна кінцівка: завершити заняття народною мудрістю; звертається увага на особливості застосування в процесі

навчання й виховання народних ігор різних видів; аналізуються нестандартні уроки та позаурочні заходи етнокультурної спрямованості; для роботи біля дошки застосовуються в якості наочності твори народного мистецтва (наприклад, вишитий рушник, характерний для певної місцевості, ілюстрації із зображенням національного одягу, елементи народного танцю, дитяча народна пісня, народна іграшка тощо).

Якісне формування в майбутніх педагогів ігрової культури пов'язане з формуванням уміння зацікавлювати дітей грою, застосовувати різні способи розподілу ролей у грі, позитивно впливати на емоції дітей та підтримувати творче самопочуття під час гри. Вагомість для формування цих умінь мають надбання української народної педагогіки та виховний досвід інших народів світу, у яких містяться й особливі прийоми стимулювання активності дітей у грі, їхнє заохочення та покарання, підбиття підсумків гри тощо.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку. Таким чином, етнопедагогічний аспект професійної майстерності вчителя-вихователя зумовлений соціокультурними традиціями і трансформаціями в сучасному суспільстві, знаходить відбиток в етнопедагогічній компетентності як різновиді професійної компетентності вчителя-вихователя, проектується на різні елементи педагогічної майстерності. Врахування цього аспекту в процесі формування в майбутніх фахівців у галузі освіти педагогічної майстерності сприяє удосконаленню їхньої професійної підготовки.

Звернення до інших аспектів педагогічної майстерності та особливостей їх врахування в процесі професійної підготовки фахівців у галузі освіти може виступити перспективою подальшого вивчення проблеми.

Список використаних джерел

1. Волков Г. Н. Этнопедагогика / Геннадий Никандрович Волков. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 168 с.
2. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм / Наталія Василівна Гузій. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
3. Кукушин В. С. Этнопедагогика и этнопсихология / В. С. Кукушин, Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 444 с.
4. Педагогічна майстерність / [І. А. Зязюна, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2016 р.

ТКАЧЕНКО О.

Кировоградский государственный университет имени Владимира Винниченко,
г. Кропивницкий, Украина

ЭТНОПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЯ-ВОСПИТАТЕЛЯ

В статье обоснована необходимость выделения этнопедагогического аспекта профессионального мастерства специалиста в области образования; определены сферы пересечения этнопедагогической компетентности с различными элементами педагогического мастерства; продемонстрированы возможности учета этнопедагогического аспекта профессионального мастерства педагога в процессе формирования у будущего учителя-воспитателя педагогического мастерства как личностного профессионального образования.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная компетентность педагога, этнопедагогическая компетентность, этнопедагогический аспект профессионального мастерства учителя-воспитателя.

TKACHENKO O.

Kirovohrad state pedagogical university named after Volodymyr Vynnychenko, Kropivnicky, Ukraine

ETHNOPEDAGOGICAL ASPECT OF PROFESSIONAL SKILL OF EDUCATORS

The article identifies the starting position on the definition of pedagogical skill and its complexity. It is associated by the author with a diversity of scientific pedagogical knowledge.

Socio-economic changes in society, tendencies of ethnic revival, intensification of interethnic contacts of human adaptation in a multicultural world has exacerbated the need for activity of the teacher, able to comprehend the patterns of socialization taking into account the tradition and transformation of the social space. All of this is actualized ethnopedagogics competence of the specialist in the field of education, the importance of awareness of its projection on pedagogical skills.

The paper emphasized the reflection ethnopedagogical aspect within various elements of pedagogical skill: humanistic orientation of the teacher, professional competence of the teacher, pedagogical abilities, pedagogical technique. Analyzed ethnopedagogics component of the pedagogical technology of modern specialist in the field of education. Presented people's views on the teacher-educator, his skill that will target the future specialist on the allocation of personal qualities that were considered valuable for the caregiver, a mentor in many countries of the world.

The article demonstrates the possibility of considering ethnopedagogical aspect of professional skill of the teacher in the process of forming future teacher-tutor teaching skills as a personal professional education: referred to ethnopedagogics material that can be applied in the classroom with the purpose of formation of the students ' ideas about various elements of pedagogical skills, development of skills of pedagogical techniques, and the like.

Keywords: *teaching skills, professional competence of the teacher, ethnopedagogics competence, ethnopedagogics aspect of professional skill of educators.*